

De vijfde filipsdaalder 1581 van 's-Hertogenbosch

In 2007 publiceerde Blok een overzicht van in 's-Hertogenbosch gemunte filipsdaalders en onderdelen ervan.¹ Uit bewaard gebleven rekeningen is bekend dat koning Filips II (1555-1598) vanaf 1581 in deze stad liet munten. Deze rekeningen lieten toe om te berekenen hoe veel exemplaren van de verschillende denominaties in de periode 1581-1598 zijn geslagen. In totaal zijn 96.838 daalders en onderdelen daarvan verantwoord. Slechts een zeer klein deel hiervan is bewaard gebleven. Blok noemde twee halve daalders (uit 1581 en 1598), twee tiende daalders (uit 1592) en drie twintigste daalders (uit 1581, 1592 en 1597).

Twee onderdelen van de filipsdaalder ontbreken in Bloks overzicht: de vijfde daalder en de veertigste daalder. Die laatste bleek toch bekend te zijn.² Alleen de vijfde daalder ontbrak nog. Inmiddels is ook deze munt teruggevonden en wel een exemplaar uit 1581. In totaal zijn van de vijfde daalder volgens de rekeningen 4271 exemplaren geslagen. Deze zijn verdeeld over twee perioden:

- 196 in de periode 10 mei 1581 - 19 mei 1584;
- 4075 in de periode 12 maart 1591 - 12 maart 1594.³

De vijfde daalder is dus in kleine oplagen geslagen en dat geldt zeker voor 1581. In dat jaar zijn maximaal 196 stuks geproduceerd. Des te opmerkelijker is dat juist van dit jaar een munt bewaard is gebleven.

De stempelsnijder

De stempels voor deze munt zijn gesneden door een Bosschenaar, de lokale goudsmid Herman Hertlyff. Hertlyff werd op 17 december 1580 benoemd tot

'den isersnyder van Zyne Majesteyt munte tot T' S'Hertogenbosch'.⁴ Er werd onder meer bepaald dat hij zelf alle stempels moest snijden en dat hij niet mocht werken voor andere munthuizen. Hij begon zijn werkzaamheden op 1 mei 1581. Hij moet zijn gestorven op 17 juli 1582: zijn loon werd uitbetaald voor 'xiiij maenden xvij dagen'.⁵ Vanwege 'het overlyden van Herman Hertlyff' begon zijn opvolger, die al in Maastricht als stempelsnijder werkte, op 18 juli 1582.⁶ Hertlyff is overigens niet opgenomen in Koldewey's overzicht van Bossche edelsmeden.⁷ Onderzoek in het Bossche stadsarchief door Lei Lennaerts leverde ook geen nadere gegevens op over zijn levensloop.

De boompjes van Hertlyff

De landsheerlijke munten uit 's-Hertogenbosch zijn te herkennen aan een boompje als muntplaatsteken. Dit typisch Bossche symbool is op allerlei verschillende manieren weergegeven op Bossche munten. In 1951 publiceerde Van Erp hiervan een overzicht (zie volgende pagina).⁸ Het boompje van de vijfde daalder ontbreekt op Van Erps overzicht.

Dit type boompje is overigens ook gebruikt op andere munten uit 1581: de

JOS BENDERS

*Filips II (1555-1598),
Brabant (muntplaats
's-Hertogenbosch),
vijfde daalder 1581
(5,44 gram)
1½ x ware grootte*

oordje 1581		negenmanneke 1581	
oordje 1582		moirke 1597	
oordje 1583		negenmanneke 1598	
oordjes 1588-1590		1/2 philipsdaalder 1598	
oordje 1589		1/10 philipsdaalder	
oordje 1602		negenmanneke 1597	
oordje 1602		moirke 1598	
1/4 patagon 1614-1619		1/4 patagon 1617	
3 stuiver 1616		reaal 1616-1619	
stuiver 1615		gouden kroon 1623	

halve gouden reaal, de halve daalder en de duit. Het mag dan ook worden gezien als kenmerkend voor stempel-snijder Hertlyff. In de veronderstelling dat hij alle stempels zelf sneed, week hij echter ook van dit model af zoals te zien op de bovenste regel van de lijst van Van Erp.⁹ Dit boompje is bekend van de twintigste daalder en de oord.

Met dank aan Lei Lennaerts voor zijn onderzoek in het Bossche stadsarchief.

Jos Benders is voorzitter van de redactie van het Jaarboek voor Munt- en Penningkunde. Zie voor zijn publicaties <http://www.numisbel.be/Benders.htm>. ■

NOTEN

1. BLOK, 2007.
2. PUISTER, 1979; PASSON & VAN DER WIS, 2009: 2.08.07; VANHOUDT, 2015: 311-SH.
3. VERACHTER, 1840: 173-184; DE WITTE, 1896: 317; BLOK, 2007: 116.
4. PINCHART, 1853: 319 noot 3.
5. VERACHTER, 1840: 191.
6. DE WITTE, 1896: 317.
7. KOLDEWEIJ, 1985.
8. VAN ERP, 1951.
9. DE MEY, 1976: nrs 517 en 522.

LITERATUUR

- BLOK, J. De zeldzaamheid van onderdelen van Bossche Philipsdaalders *De Beeldenaar* 31 (2007) 115-117.
- ERP, J.P. VAN Bijdrage tot de kennis van de munten en penningen van 's-Hertogenbosch *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 38 (1951) 78-83.
- KOLDEWEIJ, A.M. *Zilver uit 's-Hertogenbosch* ('s-Hertogenbosch 1985).
- MEY, J.R. DE *Les monnaies des Ducs de Brabant II 1467-1598* (Brussel 1976).
- PASSON, T. & J.C. VAN DER WIS *Catalogus van de Nederlandse munten* (Apeldoorn 2009).
- PINCHART, A. George Monachy, Guillaume de Doenraedt, Herman Hertlyff *Revue de la Numismatique Belge* 9 (1853) 294-324.
- PUISTER, A.T. De muntslag in Noord-Brabant door de eeuwen heen (2de Naschrift) *De Beeldenaar* 3 (1979) 110.
- VANHOUDT, H. *De munten van de Bourgondische, Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden en van de Franse en Hollandse periode 1434-1830* (Heverlee 2015).
- VERACHTER, F. *Documens pour servir l'histoire monétaire des Pays-Bas* (Antwerpen 1840).
- WITTE, A. DE *Histoire monétaire des Comtes de Louvain, Ducs de Brabant et Marquis de Saint Empire Romain; Deuxième Tome* (Antwerpen 1896).

*Het muntplaatsteken
van de vijfde daalder
1581, 's-Hertogenbosch*